

Colecția *Biblioteca valorilor transilvane*
este coordonată de
Acad. Prof. Univ. dr. Ioan-Aurel Pop

© Casa Cărții de Știință, 2017

Coperta: Ioana Haraga

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PĂCĂȚIAN, TEODOR V

Cartea de aur sau Luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară / Teodor V.

Păcățian. - Cluj-Napoca : Casa Cărții de Știință, 2016-

8 vol.

ISBN 978-606-17-0945-8

Vol. 6. - 2017. - Conține bibliografie. - ISBN 978-606-17-1108-6

TEODOR V. PĂCĂȚIAN.

CARTEA DE AUR

SAU

LUPTELE POLITICE NAȚIONALE
ALE ROMÂNILOR
DE SUB COROANA UNGARĂ.

VOLUMUL VI.

DONATIA
PROF. DR. VASILE GIONEA
ANUL 2000

SIBIIU.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.
1910.

Cuprinsul.

Ciclul parlamentar 1872—1875.

	Pag.
Prefață	III
În preajma alegerilor	3
Adunarea dela Arad	6
Adunarea din Sibiu	13
Adresă către Șaguna	17
Apel către Românii ardeleni	19
Alt apel	22
Cauza română la 1872	25
Adunarea din Alba-Iulia	57
Părerea lui L. Vaida	61
Activiștii răspund pasiviștilor	74
Adresă către ambii mitropoliți	78
Cătră publicul român	80
Proiect de împăcare	83
Alexandru Mocsonyi către alegătorii săi	93
Alegerile pentru dietă	102
Deputații români și activitatea lor	103
Deschiderea dietei ungare	104
Interpelările deputatului M. B. Stănescu	108
Proiectul de adresă	110
Discuția asupra adresei	114
Deputatul V. Bogdan prezintă o rugare	119
Propunerea deputatului P. Cosma	119
Vorbirea deputatului D. Bonciu	128
Interpelările deputatului Alexandru Buda	132
Legea de colonizare	133
Vorbirea deputatului Petru Nemeș	135
Vorbirea deputatului M. B. Stănescu	136
Deputatul Alexandru Buda prezintă o rugare	137
Interpelările deputatului Alexandru Roman	138
Interpelarea deputatului M. B. Stănescu	139
Deputatul S. Borlea vorbește la budget	141
Răspuns la o interpelare a deputatului Stănescu	154
Budgetul ministrului de interne	157
Budgetul ministrului de comunicație	158
Altă vorbire a deputatului D. Bonciu	159
Vorbirea deputatului G. Pop de Băsești	161
Interpelarea deputatului D. Bonciu	163
Budgetul ministrului de instrucție	165
Vorbirea deputatului D. Bonciu	178
Vorbirea deputatului I. Gozman	180
Vorbirea deputatului D. Bonciu	183
Interpelarea deputatului P. Cosma	187
Mandatul lui Elie Măcelariu	189
Budgetul ministrului de justiție	190
A doua vorbire a deputatului P. Cosma	192
Vorbirea deputatului D. Bonciu	197
Interpelarea deputatului Alexandru Buda	198
Legea despre darea de venit	200
Legea timbrelor	201

Vorbirea deputatului V. Bogdan	213
Interpelarea deputatului Alexandru Buda	214
La legea timbrelor	215
Reprezentățiunile comitatului Zarand	220
Interpelarea deputatului V. Bogdan	223
Provincializarea confiniului militar	225
Budgetul anului 1874	229
Budgetul ministrului de comunicație	232
Interpelarea deputatului Dr. I. Hodoșiu	234
Foaia învățătorilor	235
Procesul Făgărășenilor	236
Extradarea deputatului Becze Antal	239
Rugarea orașului Sighișoara	242
Trei petițiuni — o propunere	245
Fondul de pensune al învățătorilor	256
Interpelarea deputatului P. Cosma	257
Interpelarea deputatului V. Babeș	260
Extradarea deputatului V. Babeș	267
Un proiect de rezoluțiune	270
Abuzurile dela Panciova	274
O rugare în chestia dizolvării dietei	274
Retragerea deputatului Alexandru Mocsonyi	277
Legea notarilor publici	282
Extradarea deputatului Haller Ferencz	299
Iarăș legea notarilor publici	302
Legea despre falsificarea polițelor	315
Proiect de rezoluțiune	316
Încă odată legea notarilor publici	320
Legea despre procedura advocațială	321
Legea despre examenul de praxă judecătorească	329
Legea electorală. Vorbirea deputatului V. Babeș	330
Vorbirea deputatului M. B. Stănescu	343
" " V. Babeș	346
" " I. Gozman	346
" " I. P. Desseanul	348
" " M. B. Stănescu	350
" " P. Cosma	352
" " G. Pop de Băsești	358
" " V. Babeș	363
" " Demetriu Bonciu	369
Linii ferate spre România	380
Interpelarea deputatului P. Cosma	385
O rugare a sinodului arhidiecezan din Sibiu	386
Discuția asupra legii electorale se continuă	387
Vorbirea deputatului P. Nemeș	387
" " D. Bonciu	392
" " V. Babeș	392
" " Alexandru Roman	398
" " D. Bonciu	410
" " " "	415
Două vorbiri ale deputatului V. Babeș	417
Vorbirea deputatului I. P. Desseanul	425
" " P. Nemeș	425
" " V. Babeș	425
" " M. Beșan	426
" " " "	427
Interpelarea deputatului V. Babeș	431
Legea electorală în casa magnaților	436
Discuție nouă în dietă (cu vorbirea deputatului Alex. Roman)	439
Vorbirea deputatului D. Bonciu	440
Legea despre notarii publici	440

Vorbirea deput. Alex. Roman	445
Iarăș legea electorală (cu vorbirea deput. V. Babeș)	447
Vorbirea deputatului M. Beșan	449
Rugare în contra legii electorale	452
Extradarea deputatului Bartha Miklós	455
Discuție asupra budgetului	457
Legea execuțională	462
Interpelarea deputatului V. Babeș	463
Legea despre penzionarea învățătorilor	464
Rugarea comunei Moldova-veche	466
Legea despre darea de lux	468
Extradarea lui Bartha Miklós	469
Rugarea comunei Mărul	470
Legea despre organizarea judecătoriilor	471
Un proiect de rezoluțiune	475
Interpelarea deputatului V. Babeș	477
Răspuns la interpelarea deputatului V. Babeș	486
Alt răspuns	490
Interpelarea deputatului Mircea B. Stănescu	491
Închiderea dietei	495
Apelul deputaților români	497

Ciclul parlamentar 1875—1878.

Zile grele	501
Conferența din Alba-Iulia	504
Apelul Clujenilor	508
Conferența națională din Sibiu	510
Deschiderea dietei	516
Deputații români și activitatea lor parlamentară	519
Discuția asupra budgetului	520
Vorbirea deputatului S. Ciplea	526
Fondul de dispoziție	528
Vorbirea deputatului P. Cosma	529
" " S. Borlea	531
Drumurile din "Zarand	533
Apărarea școalelor românești	534
Subvenția gimnaziului din Brașov	538
În chestia urcării și încassării dărilor publice	545
Vorbirea deputatului George Pop de Băsești	547
Chestia gimnaziului din Brașov	551
Mandatul deputatului Dr. I. Hodoșiu	557
Un împrumut de stat	558
Legea despre monopolul de sare	560
Mandatul deputatului Hodoșiu — nimicit	560
Universitatea săsască	562
Arondarea comitatelor	569
Vorbirea deputatului S. Borlea	574
" " Alexandru Pap	576
" " Vasile Hossu	582
Propunerea deputatului Vasile Hossu	584
Desființarea comitatului Zarand	585
Rotunzirea comitatului Caraș	587
Arestarea deputatului S. Miletici	589
Interpelarea deputatului S. Borlea	590
La discuția asupra budgetului	593
Vorbirea deputatului George Pop de Băsești	596
În chestia școalelor	603
Răspuns la interpelarea lui S. Borlea	607

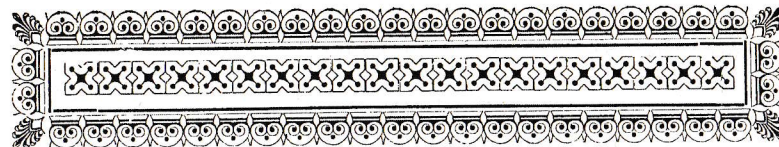
	Pag.
Re Dotăția pe seama bisericilor	611
Mandatul lui Axente Severu	613
Chestia orientală	615
Discuția asupra codului penal	621
Pactul cu Austria	623
Încheierea ciclului parlamentar	624
Părerea lui G. Barițiu	626

Ciclul parlamentar 1878—1881.

Mișcări electorale	629
Conferența electorală din Sibiu	630
Motivarea pasivității	643
Motivarea activității	654
Abținerea constituțională și în Ungaria	660
Pasivitate în Ungaria	665
Spargerea solidarității	667
Deschiderea dietei	669
Activitatea deputaților români	671
Vorbirea deputatului P. Cosma	672
George Pop de Băsești	684
Vorbirea mitropolitului Miron Romanul în delegațiune	690
Vorbirea în dietă a deputatului P. Mihalyi	698
Contractul dela Berlin	700
Limba maghiară în școalele populare	707
Reprezentățiunea bisericeii gr.-cat. române	708
gr.-ort. române	713
Adresele credincioșilor	720
Arhieriei acasă	733
Deputatul George Pop iese din partidul independentist	738
A doua vorbire a mitropolitului Miron în delegațiune	741
Legea școlară în dietă	745
Vorbirea deputatului N. Străvoiu	746
Vorbirea deputatului Petru Mihalyi	751
„ „ Alexandru Roman	756
„ „ George Pop de Băsești	775
„ „ Parteniu Cosma	786
Legea școlară în casa de sus	816
Vorbirea arhiepiscopului și mitropolitului Vancea	816
Miron Romanul	824
„ episcopului Ioan Mețianu	828
„ Dr. Victor Mihalyi	831
Textul legii școlare	842
Vorbirile deputatului Atanasie Răcz	845
Comitatul Severinului	849
Vorbirea deputatului G. Ioanoviciu	850
Vorbirea deputatului George Pop de Băsești	853
Chestia agrară din Transilvania	856
Memorandul advocaților români	858
Chestia agrară ardeleană în dietă	872
În chestia publicării legilor	907
Desființarea comitatului Severin	908
Închiderea parlamentului	912
Încheiere	915

CICLUL PARLAMENTAR

1872—1875.

DONATIA
ROF. DR. VASILE GIONEA
ANUL 2000

În preajma alegerilor.

Inteligența română s'a întrunit și de astădată, ca înainte cu trei ani, la 1869, în adunări naționale, înainte de alegeri, pentru a se consulta și a lua hotărâri cu privire la atitudinea politică a poporului român din patria aceasta, la alegeri, și după alegeri. Românii din Ungaria și Banat, reprezentați totdeauna în trecut în camera ungară prin deputații lor naționali, au ținut o frumoasă adunare în *Arad*, convocată de clubul deputaților naționaliști, în care și-au precizat de nou programul politic, și au luat măsurile necesare pentru organizarea partidului național român în toate cercurile electorale în cari poporul român formează majoritatea alegătorilor, ca partidul să poată intra în luptele electorale bine organizat și disciplinat, deci cu sorți de izbândă. Iar Românii din Ardeal, ale căror interese naționale, și al căror credeu politic, cum știm, nu eră întru toate identic cu al Românilor din Ungaria și Banat, au ținut o adunare politică în *Sibiiu*, decretând în ea *activitatea* la alegerile pentru camera ungară, și la câteva săptămâni alta în *Alba-Iulia*, unde a fost acceptată de nou politica de *pasivitate*, așa cum a fost ea decretată înainte cu trei ani în conferința națională română dela *Mercurea*.

Pe când deci între Românii din Ungaria și Banat a domnit și acum cea mai perfectă bunăînțelegere, și hotărârile aduse în adunarea lor din Arad au fost productul unei solidarități atât de impunătoare, încât momentul acesta însemnat a fost trecut și în *procesul verbal* al adunării, cu cuvintele, că: «*acest act de frățietate să*

fie model posterității», care niciodată «*să nu uite și să nu slăbească din această conțelegere sfântă*», — Românii din Ardeal nu au rămas solidari, închiegați într'un singur partid politic, ci s'au divizat pe față în două: în *activiști* și în *pasiviști*, rămânând cam tot divizați până la anul 1881, când s'a făcut contopirea tuturor Românilor, din Ardeal, Ungaria și Banat, într'un singur partid politic, în *partidul național român*, cu un singur program, *programul dela 1881*, obligător pentru fiecare Român din statul ungar.

Activiștii erau conduși în atitudinea lor politică de aceleași motive, pe cari le-au fost scos pe plan și înainte cu trei ani, în scopul de a împedeca decretarea pasivității. Anume, că situația e cu totul schimbată, dela Viena nu se mai poate cere și nu se mai poate aștepta nimica, prin urmare acum în *Pesta* trebuie apărat aceea ce avem, pentruca să nu ni se iee. Să trimitem deci la Pesta, în cameră, oamenii noștri, ca să ne apere interesele, pentrucă dacă lăsăm să meargă alții, străini de neamul nostru, aceștia nu în folosul nostru, ci chiar în contra intereselor noastre au să-și desvoalte activitatea în dietă. Iar armele pasiviștilor erau iarăș tot cele din trecut: Nu ne permite legea mașteră electorală să ne alegem deputați la dieta din Pesta amăsurat forțelor noastre numerice, dar nu ne permite nici demnitatea noastră națională să intrăm în dieta unei țări, cu care țara noastră a fost unită fără întrebarea și învoirea noastră. Deci nu intrăm în dieta din Pesta, înainte de a fi reparată această greșală politică, pe o cale ori alta, din partea celorce au săvârșit-o.

Ideile activiștilor se lățiseră binișor printre Românii din Ardeal. Propagatorii lor înduplecaseră chiar și pe Mitropolitul *Șaguna*, părintele politicei de *activitate*, să iese din rezervele pe cari și le-a fost impus încă în toamna anului 1866, când disgustat s'a retras cu totul de pe terenul politic, și să se pună de nou în fruntea politicei naționale române. Dorința lor *Șaguna* a împlinit-o cu multă prevenire, punându-se numai decât în înțelegere cu colegul său din Blaj, cu Mitropolitul *Vancea*, — ca în vremile trecute de strălucitoare glorie națională, —

și exoperând, cu acesta împreună, dela guvernul unguresc, *ținerea unui mare congres național al Românilor din Ardeal*, pentru a-și preciza dorințele și durerile.

Dar majoritatea Românilor inteligenți eră totuș și acuma pentru neparticiparea la alegeri, pentru *pasivitate*, și în acest înțeles s'au luat hotărâri în adunarea din *Alba-Iulia*, în jurul căreia s'a comis însă greșala, că s'a ținut numai cu câteva zile înainte de alegerile pentru dietă, ori chiar în cursul alegerilor, și astfel păturile largi ale poporului nu au putut să fie orientate din vreme, ci a făcut fiecare alegător cum a voit: unii au mers la urnă, alții n'au mers, și astfel nici pasivitatea nu a fost observată cu stricteță din rândul trecut, dar nici activitatea, decretată din partea celor întruniți în adunarea din Sibiiu, pe lângă tot zelul laudabil desvoltat din partea comitetului sibiian, nu a dat roadele așteptate, pentrucă numai un singur deputat român a putut fi ales pe întregul teritor al Ardealului, *Petru Nemeș*, în cercul electoral al Mociului, comitatul Cojocnei.

Văzând divizarea aceasta a credincioșilor lor, dar văzând și aceea, că presa naționalistă română mereu îi îndeamnă să nu între în luptele politice, ci să stee la oparte, făcând, la vreme de trebuință, pe mijlocitorii între poporul român și guvernul țării, — Mitropoliții români s'au retras iarăși de pe terenul politic, și astfel nici din congresul național politic al Românilor din Ardeal, a cărui convocare eră deja permisă din partea guvernului, cu condiția însă, să nu se țină înainte de alegeri, ci după alegeri, nu s'a ales nimica, pentrucă guvernul dase numai Mitropoliților îndreptățirea de a-l convoca.

Pe scurt deci, în Ungaria și Banat situația eră limpede la anul 1872, în urma bunei înțelegeri dintre frunțașii Românilor de acolo, iar în Ardeal Românii au rămas desbinați, desorientați și neorganizați.

Premițând această scurtă expunere a situației politice de atunci, vom da acum amănunte despre felul cum au decurs cele trei adunări naționale românești dela 1872, din Sibiiu, Arad și Alba-Iulia, făcând începutul cu

Adunarea dela Arad.

Adunarea politică națională română, ținută la 9 Maiu n. 1872 în Arad, a avut succes desăvârșit. S'a deschis la oarele 4 d. a. în sala mare a hotelului «Crucea Albă» și s'a terminat la oarele 8 sara. Au fost de față preste 300 inteligenți români, cari au reprezentat poporul român din întreagă Ungaria și din Banat. A fost reprezentat și Sătmarul, Sălăgiul și Solnocul, cele mai depărtate colțuri ale țării ungurești, și bine a fost reprezentat Carașul, Torontalul și Timișul, comitatele bănațene locuite de Români. Greul publicului l-a dat însă comitatul Aradului și Bihorul.

Deschiderea adunării a făcut-o convocatorul, Antoniu de *Mocsonyi*, prezidentul clubului deputaților români din sesiunea trecută, la a cărei propunere adunarea alege prezident pe avocatul din Arad *Ioan Popoviciu-Desseanul*.

După constituire adunarea întră în desbaterea unui proiect de program național, stabilit într-o conferență intimă mai îngustă. Unele puncte ale proiectului de program au fost combătute din partea lui *Dr. Iosif Hodoșiu*, a Arhimandritului *Miron Romanul*, apoi de către *Vichentie Bogdan*, *Alexandru Roman* și *Mircea B. Stănescu*, dar în urmă proiectul a fost votat fără modificare, în textuarea prezentată, care eră următoarea:

«Conferența aceasta decide, că partida națională română are să se susțină și mai departe, atât sub decursul alegerilor, cât și în dieta țării, ca partidă politică națională de sine stătătoare, și privește de a sa chemare să lucre cu toate mijloacele legale și loiale spre aceea, ca în cât mai multe cercuri să se aleagă membri pronunțați și rezoluți de-ai partidei noastre.

Se statorește următoarea programă pentru partida politică națională română de sine stătătoare:

1. Solidaritate cu națiunile patriei de asemenea direcțiune politică.

2. Conferența pretinde, ca chestiunea de naționalitate să se deslege între marginile integrității politice teritoriale ale țării, și fără a face imposibilă o administrațiune regulată pe baza

egalei îndreptățiri naționale, cât mai curând, în sensul acelui proiect, pe care clubul național l-a așternut dietei în an. 1868.

3. Fără a prejudecă deciziunilor conferenței generale a Românilor din Transilvania ce se va ține, această conferență până atunci ține la proiectul de rezoluțiune, pe care în anul 1868 clubul național l-a așternut dietei, având acel proiect de scop a netezi calea pentru o complanare a diferențelor ce subsistă între unele dispozițiuni legislative și între interesele îndreptățite ale poporului român din Transilvania. Dar în virtutea identității de interese între noi și frații noștri din Transilvania, această conferență se crede îndreptățită a-și exprima dorința, că în cazul, dacă Românii din Transilvania în conferența lor eventuală s'ar pronunța pentru participarea la alegeri, ei vor să-și țină de chemarea lor națională, ca în toate cercurile în cari ei formează majoritatea, să aleagă numai deputați pronunțați de partida națională română.

4. Fiindcă după experiențele de până acuma n'a putut să nu fie observat un fel de nex intern între art. de lege XII. din 1867 și între negațiunea egalității de drept pentru națiunile nemaghiare, din cauza aceasta este datorința partidei naționale a-l combate cu toate mijloacele legale.

5. Partida națională dorește să se extindă cât mai mult dreptul de alegere, și anume, ține de datorință a lucra spre aceea, ca legea electorală din Transilvania, care batjocorind ideea dreptului, scoate din cadrul constituțiunii mai mult decât $\frac{1}{4}$ ale populațiunii, să se reformeze cât mai curând, în conformitate cu recerințele democratice ale adevăratei sisteme reprezentative.

6. Partida națională consideră înaintarea învățământului public de o condițiune prealabilă pentru prosperarea țării întregi, și a națiunii române deschilinit. Drept aceea ea va stărui la înființarea de felurite institute de învățământ și de cultură publică și pentru poporul român. Anume, fiindcă învățământul poporal românesc cade în precumpenința școalelor confesionale, va ținde, ca acele dispozițiuni ale legii, cari îngreunează eficacitatea acestor școli, să se delătore cât mai curând.

7. Partida națională, din privința unei bune economii de stat, va ținde și mai departe, ca și până aci, a împedeca toate cheltuielile neproductive, și cari nu sunt de interes general, și va ațânti, ca printr'o reformă a sistemei actuale de contribuțiune sarcinile să se împartă mai potrivit.